

Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (suuri jaosto)

17 päivänä joulukuuta 2020*

Ennakkoratkaisupyyntö – Eläinten suojelu lopetuksen yhteydessä – Asetus (EY) N:o 1099/2009 – 4 artiklan 1 kohta – Velvollisuus tainnuttaa eläimet ennen lopettamista – 4 artiklan 4 kohta – Rituaaliteurastusta koskeva poikkeus – 26 artiklan 2 kohta – Jäsenvaltioiden mahdollisuus antaa kansallisia sääntöjä, joiden tarkoituksena on antaa eläimille suurempi suoja rituaaliteurastuksen osalta – Tulkinta – Kansallinen säännöstö, jossa säädetään rituaaliteurastuksen osalta peruutettavissa olevasta tainnutuksesta, joka ei johda eläimen kuolemaan – SEUT 13 artikla – Euroopan unionin perusoikeuskirja – 10 artikla – Uskonnonvapaus – Vapaus tunnustaa uskontoa – Rajoittaminen – Oikeasuhteisuus – Euroopan unionin jäsenvaltiot eivät ole yksimielisiä asiasta – Jäsenvaltioiden harkintavalta – Toissijaisuusperiaate – Pätevyys – Rituaaliteurastuksen erilainen kohtelu kuin eläinten lopettamisen, kun on kyse metsästyksestä tai kalastuksesta sekä kulttuuri- tai urheilutapahtumista – Syrjintää ei ole todettu – Perusoikeuskirjan 20, 21 ja 22 artikla

Asiassa C-336/19,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyyntöstä, jonka Grondwettelijk Hof (perustuslakituomioistuin, Belgia) on esittänyt 4.4.2019 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 18.4.2019, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

Centraal Israëlitisch Consistorie van België ym.,

Unie Moskeeën Antwerpen VZW,

Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW,

JG,

KH,

Executief van de Moslims van België ym. ja

Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België – Section belge du Congrès juif mondial et Congrès juif européen VZW ym.

vastaan

Vlaamse Regering,

LI:n,

Waalse Regering,

* Oikeudenkäyntikieli: hollanti.

Kosher Poultry BVBA ym:iden ja

Global Action in the Interest of Animals VZW:n (GAIA)

osallistuessa asian käsittelyyn,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (suuri jaosto),

toimien kokoonpanossa: presidentti K. Lenaerts, varapresidentti R. Silva de Lapuerta, jaostojen puheenjohtajat A. Arabadjiev, A. Prechal, E. Regan, M. Ilešič, L. Bay Larsen ja A. Kumin sekä tuomarit T. von Danwitz, C. Toader, M. Safjan, D. Šváby (esittelevä tuomari), L.S. Rossi, I. Jarukaitis ja N. Jääskinen,

julkisasiamies: G. Hogan,

kirjaaja: johtava hallintovirkamies M. Ferreira,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 8.7.2020 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

- Centraal Israëlitisch Consistorie van België ym. ja Kosher Poultry BVBA ym., edustajinaan E. Maes ja C. Caillet, advocaten, ja E. Jacubowitz, avocat,
- Unie Moskeeën Antwerpen VZW ja Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW, edustajanaan I. Akrouh, advocaat,
- Executief van de Moslims van België ym., edustajanaan J. Roets, advocaat,
- Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België – Section belge du Congrès juif mondial et Congrès juif européen VZW ym., edustajanaan E. Cloots, advocaat,
- LI, itse,
- Vlaamse Regering, asiamiehinään V. De Schepper ja J.-F. De Bock, advocaten,
- Waalse Regering, asiamiehenään X. Drion, advocaat,
- Global Action in the Interest of Animals VZW (GAIA), edustajanaan A. Godfroid, advocaat,
- Tanskan hallitus, asiamiehinään J. Nymann-Lindegren, P. Jespersen, P. Ngo ja M. Wolff,
- Suomen hallitus, asiamiehinään J. Heliskoski ja H. Leppo,
- Ruotsin hallitus, asiamiehinään H. Eklinder, C. Meyer-Seitz, H. Shev, J. Lundberg ja A. Falk,
- Euroopan unionin neuvosto, asiamiehinään F. Naert ja E. Karlsson,
- Euroopan komissio, asiamiehinään H. Krämer, A. Bouquet ja B. Eggers,

kuultuaan julkisasiamiehen 10.9.2020 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee eläinten suojelusta lopetuksen yhteydessä 24.9.2009 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1099/2009 (EUVL 2009, L 303, s. 1) 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdan tulkintaa ja tämän säännöksen pätevyyttä Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 10, 20, 21 ja 22 artiklan kannalta.
- 2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa asianosaisina ovat yhtäältä Centraal Israëlitisch Consistorie van België ym. (jäljempänä yhdessä CICB ym.), Unie Moskeeën Antwerpen VZW, Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW, JG, KH, Executief van de Moslims van België ym. ja Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België – Section belge du Congrès juif mondial et Congrès juif européen VZW ym. ja toisaalta Vlaamse Regering (Flanderin hallitus, Belgia) ja joka koskee eläinten suojelusta ja hyvinvoinnista 14.8.1986 annetun lain muuttamisesta eläinten sallittujen teurastusmenetelmien osalta 7.7.2017 annetun asetuksen (decreet houdende wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, wat de toegelaten methodes voor het slachten van dieren betreft; Belgisch Staatsblad 18.7.2017, s. 73318) pätevyyttä.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

- 3 Asetuksen N:o 1099/2009 johdanto-osan 2, 4, 6, 11, 14–16, 18, 20, 21, 43, 57 ja 58 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”(2) Lopetus voi aiheuttaa eläimelle kipua, tuskaa, pelkoa ja muuta kärsimystä, vaikka olosuhteet olisivat teknisesti parhaat mahdolliset. Eräät lopetukseen liittyvät toiminnot voivat aiheuttaa stressiä, ja kaikki tainnutusmenetelmät ovat tietyiltä osin puutteellisia. Alan toimijoiden tai kenen tahansa eläinten lopetukseen osallistuvan henkilön olisi toteutettava tarvittavat toimenpiteet eläinten kivun välttämiseksi ja tuskan ja kärsimyksen minimoimiseksi teurastuksen ja lopetuksen yhteydessä ottaen huomioon alan parhaat toimintatavat ja tällä asetuksella sallitut menetelmät. Näin ollen kivun, tuskan tai kärsimyksen aiheuttamista olisi pyrittävä välttämään, jos alan toimija tai kuka tahansa eläinten lopetukseen osallistuva henkilö jättää noudattamatta jotakin tämän asetuksen vaatimusta tai käyttää sallittuja mutta ei viimeisintä kehitystä edustavia menetelmiä ja siten aiheuttaa laiminlyönnin seurauksena tai tietoisesti eläimille kipua, tuskaa tai kärsimystä.

--

- (4) Eläinten hyvinvointi on [Euroopan unionin] arvo, joka on vahvistettu [EY-sopimukseen] liitetyssä pöytäkirjassa (N:o 33) eläinten suojelusta ja hyvinvoinnista – – Eläinten suojelu teurastus- tai lopetushetkellä on yleistä kiinnostusta herättävä asia ja vaikuttaa siihen, miten kuluttajat suhtautuvat maataloustuotteisiin. Lisäksi eläinten suojelun parantaminen teurastus- tai lopetushetkellä vaikuttaa myönteisesti lihan laatuun ja välillisesti työturvallisuuteen teurastamoissa.

--

- (6) Elintarvikelainsäädäntöä koskevista yleisistä periaatteista ja vaatimuksista, Euroopan elintarviketurvallisuusviranomaisen perustamisesta sekä elintarvikkeiden turvallisuuteen liittyvistä menettelyistä 28 päivänä tammikuuta 2002 annetulla Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksella (EY) N:o 178/2002 [(EYVL 2002, L 31, s. 1)] perustettu Euroopan elintarviketurvallisuusviranomainen (EFSA) on antanut kaksi lausuntoa tiettyjen eläinlajien tainnutukseen ja lopetukseen käytettävien tärkeimpien menetelmien hyvinvointinäkökohdista:

vuonna 2004 annettiin lausunto keskeisten kaupallisten eläinlajien tainnuttamisessa ja lopettamisessa käytettävien tärkeimpien menetelmien hyvinvointinäkökohdista, ja vuonna 2006 annettiin lausunto kaupallisesti tarhattujen hirvieläinten, vuohien, kanien, strutsien, ankkujen, hanhien ja viiriäisten tainnuttamisessa ja lopettamisessa käytettävien tärkeimpien menetelmien hyvinvointinäkökohdista. [Unionin] oikeutta tällä alalla olisi saatettava ajan tasalle näiden tieteellisten lausuntojen huomioon ottamiseksi. – – Viljeltyjä kaloja koskevia suosituksia ei ole sisällytetty tähän asetukseen, koska niiden osalta on tarpeen hankkia lisää tieteellisiä lausuntoja ja taloudellisia arviointeja.

--

- (11) Kalojen fysiologiset ominaisuudet poikkeavat merkittävästi maaeläinten ominaisuuksista, ja viljelykalojen teurastus- ja lopetusolosuhteet ovat hyvin toisenlaiset varsinkin tarkastusmenettelyn osalta. Lisäksi kalojen tainnuttamista on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin muiden tuotantoeläinten tainnuttamista. Kalojen suojelemiseksi lopetuksen yhteydessä olisi vahvistettava erilliset normit. Siksi kalojen osalta olisi tässä yhteydessä säädettävä vain pääperiaatteesta. [Unionin] myöhemmin tekemien aloitteiden olisi perustuttava EFSA:n tekemiin kalojen teurastusta ja lopetusta koskeviin tieteellisiin riskinarviointeihin ja niissä olisi otettava huomioon sosiaaliset, taloudelliset ja hallinnolliset vaikutukset.

--

- (14) Metsästys- tai virkistyskalastustoimintaa harjoitetaan tilanteissa, joissa lopetus tapahtuu hyvin erilaisissa olosuhteissa kuin tuotantoeläinten lopetus, ja metsästystä säädellään erityislainsäädännöllä. Sen vuoksi metsästyksen tai virkistyskalastuksen aikana tapahtuvan lopetuksen jättäminen tämän asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle on tarkoituksenmukaista.
- (15) Pöytäkirjassa N:o 33 korostetaan myös tarvetta kunnioittaa uskonnollisiin rituaaleihin, kulttuuriin ja alueellisiin perinteisiin liittyviä jäsenvaltioiden lakeja tai hallinnollisia määräyksiä ja tapoja, kun esimerkiksi maatalouteen ja sisämarkkinoihin liittyviä [unionin] politiikkoja muotoillaan ja pannaan täytäntöön. Sen vuoksi on tarkoituksenmukaista jättää tämän asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle kulttuuritapahtumat, joiden perimmäistä olemusta eläinten hyvinvointiin liittyvien vaatimusten noudattaminen muuttaisi.
- (16) Lisäksi kulttuuriperinteisiin liittyy peritty, vakiintunut tai totuttu ajattelu-, toiminta- tai käyttäytymismalli, johon sisältyy ajatus jostakin edeltävien sukupolvien välittämästä tai heiltä saadusta. Perinteet auttavat ylläpitämään kestäviä sosiaalisia siteitä sukupolvien välillä. Jos tällainen toiminta ei vaikuta eläinperäisten tuotteiden markkinoihin eikä sen päämääränä ole tuotanto, tällaisten tapahtumien aikana suoritettava eläinten lopetuksen jättäminen tämän asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle on tarkoituksenmukaista.

--

- (18) [Eläinten suojelusta teurastus- tai lopettamishetkellä 22.12.1993 annetulla neuvoston] direktiivillä 93/119/EY [(EYVL 1993, L 340, s. 21)] säädettiin tainnutusta koskevasta poikkeuksesta teurastamossa tapahtuvan uskonnollisen teurastuksen yhteydessä. Koska jäsenvaltioiden erilaisista olosuhteista johtuen uskonnolliseen teurastukseen liittyvät [unionin oikeuden] säännökset on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä eri tavoin ja koska kansallisissa säännöissä otetaan huomioon näkökohtia, jotka menevät tämän asetuksen tarkoitusta pidemmälle, on tärkeätä, että ennen teurastusta tapahtuvaa eläinten tainnutusta koskeva poikkeus säilytetään niin, että kullekin jäsenvaltiolle jätetään kuitenkin tietty määrä toimivaltaa. Näin ollen tässä asetuksessa kunnioitetaan [perusoikeuskirjan] 10 artiklassa vahvistettua uskonnonvapautta ja oikeutta tunnustaa uskontoa tai vakaumusta jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartausharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.

--

- (20) Monet lopetusmenetelmät ovat eläimille kivuliaita. Tainnutus on sen vuoksi tarpeen tuntemiskyvyn menetyksen ja tajuttomuuden aikaansaamiseksi ennen lopetusta tai samanaikaisesti lopetuksen kanssa. Eläimen tiedottomuuden ja tuntemiskyvyttömyyden mittaaminen on monimutkaista, ja se on tehtävä tieteellisesti hyväksytyin menetelmin. Menettelyn tehokkuutta käytännön olosuhteissa olisi kuitenkin seurattava indikaattoreiden avulla.
- (21) Tainnutuksen tehokkuuden seuranta perustuu pääasiassa eläinten tajuissaan olon ja tuntemiskyvyn arviointiin. Eläimen voidaan katsoa olevan tajuissaan, kun se on tuntemiskykyinen ja pystyy hallitsemaan tahdonalaisia liikkeitään. Joitakin poikkeustilanteita lukuun ottamatta, joita ovat sähköinen tai muu lamaannuttaminen, eläimen voidaan olettaa olevan tajuton, kun se ei pysy luonnollisessa seisoma-asennossaan, ei ole hereillä eikä osoita positiivisia tai negatiivisia tunteita, kuten pelkoa tai hermostuneisuutta. Eläimen tuntemiskyvyllä tarkoitetaan pääasiassa sen kykyä tuntea kipua. Yleensä eläimen voidaan olettaa olevan tuntemiskyvytön, kun äänen, hajun, valon tai fyysisen kosketuksen kaltaiset ärsykkeet eivät aiheuta eläimessä mitään refleksiä tai reaktioita.

--

- (43) Teurastus ilman tainnutusta edellyttää tarkkaa kurkun leikkaamista terävällä veitsellä, jotta eläimen kärsimys olisi mahdollisimman vähäistä. Lisäksi jos eläimen liikkumista ei mekaanisesti rajoiteta leikkaamisen jälkeen, veren poistuminen todennäköisesti hidastuu, mikä pitkittää kärsimystä tarpeettomasti. Naudan-, lampaan- ja vuohensukuiset eläimet ovat yleisimmät tällä menettelyllä teurastettavat lajit. Ilman tainnutusta teurastettavien märehäntien liikkumista olisi sen vuoksi rajoitettava yksittäin ja mekaanisesti.

--

- (57) Euroopan kansalaiset odottavat, että eläimiä teurastettaessa noudatetaan hyvinvointia koskevia vähimmäissäännöksiä. Joillakin aloilla myös kansalliset käsitykset ohjaavat asennoitumista eläimiin, ja joissakin jäsenvaltioissa vaaditaan [unionin] tasolla hyväksytyjä säännöksiä laajempien hyvinvointisäännösten voimassapitoa tai käyttöönottoa. Eläinten edun nimissä on tarkoituksenmukaista myöntää jäsenvaltioille tiettyä liikkumavaraa pitää voimassa tai joillakin tietyillä aloilla antaa laajempia kansallisia sääntöjä edellyttäen, ettei tästä aiheudu haittaa sisämarkkinoiden toiminnalle.

On tärkeää varmistaa, etteivät jäsenvaltiot käytä tällaisia kansallisia sääntöjä siten, että se häiritsee sisämarkkinoiden asianmukaista toimintaa.

- (58) Eräillä tämän asetuksen soveltamisaloilla neuvosto tarvitsee lisää tieteellistä, sosiaalista ja taloudellista tietoa ennen yksityiskohtaisten sääntöjen vahvistamista erityisesti viljelykalojen osalta ja mitä tulee nautaeläinten liikkumisen rajoittamiseen ylösalaisin kääntämällä. Näin ollen on tarpeen, että komissio antaa nämä tiedot neuvostolle ennen kuin se ehdottaa muutoksia tämän asetuksen näille aloille.”

- 4 Tämän asetuksen 1 artiklassa, jonka otsikko on ”Kohde ja soveltamisala”, säädetään seuraavaa:

”1. Tällä asetuksella vahvistetaan säännöt, jotka koskevat elintarvikkeiden, villan, nahan, turkisten tai muiden tuotteiden tuotantoa varten kasvatettujen tai pidettyjen eläinten lopetusta sekä joukkolopetustarkoituksessa tapahtuvaa eläinten lopetusta ja näihin liittyviä toimia.

Kalojen osalta sovelletaan kuitenkin vain 3 artiklan 1 kohdan vaatimuksia.

--

3. Tätä asetusta ei sovelleta,

- a) kun eläimiä lopetetaan
 - i) toimivaltaisen viranomaisen valvonnassa suoritettavien tieteellisten kokeiden aikana;
 - ii) metsästyksen tai virkistyskalastuksen yhteydessä;
 - iii) osana kulttuuri- tai urheilutapahtumia;
- b) kun omistaja teurastaa siipikarjaa, kaneja ja jäniksiä teurastamon ulkopuolella omaan kulutukseensa yksityistaloudessa.”

5 Saman asetuksen 2 artiklassa, jonka otsikko on ”Määritelmät”, säädetään seuraavaa:

”Tässä asetuksessa tarkoitetaan

--

- b) ’liittyvillä toimilla’ eläinten lopetuksen yhteydessä ja lopetuspaikassa tapahtuvia toimia, kuten eläinten käsittelyä, säilytystä, liikkumisen rajoittamista, tainnuttamista ja verenlaskua;

--

- f) ’tainnuttamisella’ tarkoituksellisesti aikaansaattua tapahtumaa, joka aiheuttaa tuntemiskyvyn menetyksen ja tajuttomuuden kivuttomasti, mukaan luettuina välittömän kuoleman aiheuttavat menetelmät;
- g) ’uskonnollisella rituaalilla’ eläinten teurastamiseen liittyvien toimien sarjaa, jonka määrittää uskonto;
- h) ’kulttuuri- tai urheilutapahtumalla’ tapahtumaa, joka olennaisesti ja pääasiassa liittyy vakiintuneisiin kulttuuriperinteisiin tai vakiintuneeseen urheilutoimintaan, mukaan luettuina hevoskilpailut ja muunlaiset kilpailut, ja johon ei liity lihan tai muiden eläintuotteiden tuotantoa tai sellainen tuotanto on tapahtumaan itseensä verrattuna hyvin vähäistä ja taloudellisesti merkityksetöntä;

--

- j) ’teurastuksella’ ihmisravinnoksi tarkoitetun eläimen lopetusta;

--”

6 Tämän asetuksen 3 artiklan, jonka otsikko on ”Lopetusta ja siihen liittyviä toimia koskevat yleiset vaatimukset”, 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Eläimiä tulee varjella vältettävissä olevalta kivulta, tuskalta ja kärsimykseltä lopetuksen ja siihen liittyvien toimien aikana.”

7 ”Tainnutusmenetelmiä” koskevassa asetuksen N:o 1099/2009 4 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Eläimiä saa lopettaa vasta tainnuttamisen jälkeen liitteessä 1 säädettyjen menetelmien ja näiden menetelmien soveltamiseen liittyvien erityisvaatimusten mukaisesti. Tajuttomuuden ja tuntemiskyvyn menetyksen on säilyttävä eläimen kuolemaan saakka.

Niitä liitteessä I tarkoitettuja menetelmiä, jotka eivät johda välittömään kuolemaan, – – on seurattava mahdollisimman pian kuoleman varmistava menettely, kuten verenlasku, puikotus, kuoleman aiheuttava sähkövirta tai pitkälinen altistus hapettomuudelle.

--

4. Edellä olevan 1 kohdan vaatimuksia ei sovelleta teurastettaessa eläimiä uskonnollisten rituaalien määrittämiä erityismenetelmiä käyttäen, edellyttäen, että teurastus tapahtuu teurastamossa.”

- 8 Asetuksen 5 artiklan, jonka otsikko on ”Tainnuttamista koskevat tarkastukset”, 2 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jos 4 artiklan 4 kohtaa sovellettaessa eläimiä lopetetaan ilman edeltävää tainnutusta, teurastuksesta vastaavien henkilöiden on suoritettava järjestelmällisiä tarkastuksia sen varmistamiseksi, etteivät eläimet osoita mitään merkkejä tajuissaan olostai tuntemiskyvystä ennen niiden liikkumisen rajoittamisen päättymistä eivätkä mitään elonmerkkejä ennen jatkokäsittelyä tai kaltausta.”

- 9 Asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklassa, jonka otsikko on ”Tiukemmat kansalliset säännöt”, säädetään seuraavaa:

”1. Tämä asetus ei estä jäsenvaltioita pitämästä voimassa tämän asetuksen voimaantuloajankohtana voimassa olevia kansallisia sääntöjä, joiden tarkoituksena on varmistaa eläinten laajempi suojelu lopetuksen yhteydessä.

Jäsenvaltioiden on ennen 1 päivää tammikuuta 2013 ilmoitettava komissiolle kyseisistä kansallisista säännöistä. Komissio toimittaa ne muiden jäsenvaltioiden saataville.

2. Jäsenvaltiot voivat antaa kansallisia sääntöjä, joiden tarkoituksena on varmistaa tähän asetukseen sisältyvien sääntöjen takaamaa suojelua laajempi eläinten suojelu lopetuksen yhteydessä seuraavilla aloilla:

--

c) 4 artiklan 4 kohdan mukainen eläinten teurastaminen ja siihen liittyvät toimet.

Jäsenvaltioiden on ilmoitettava tällaisista kansallisista säännöistä komissiolle. Komissio toimittaa ne muiden jäsenvaltioiden saataville.

--

4. Jäsenvaltio ei saa estää tai haitata toisessa jäsenvaltiossa lopetetuista eläimistä saatujen eläinperäisten tuotteiden laskemista liikkeeseen alueellaan sillä perusteella, että kyseessä olevien eläinten lopetuksessa ei ole noudatettu sen kansallisia sääntöjä, joiden tarkoituksena on varmistaa eläinten laajempi suojelu lopetuksen yhteydessä.”

- 10 Mainitun asetuksen 27 artiklan, jonka otsikko on ”Kertomukset”, 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Komissio toimittaa viimeistään 8 päivänä joulukuuta 2014 Euroopan parlamentille ja neuvostolle kertomuksen mahdollisuudesta ottaa käyttöön tiettyjä vaatimuksia, jotka koskevat kalojen suojelua lopetuksen yhteydessä ottaen huomioon eläinten hyvinvointiin liittyvät näkökohdat sekä sosioekonomiset ja ympäristövaikutukset. Tähän kertomukseen on tarvittaessa liitettävä lainsäädäntöehdotuksia tämän asetuksen muuttamiseksi lisäämällä siihen erityisiä sääntöjä, jotka koskevat kalojen suojelua lopetuksen yhteydessä.

Siihen saakka kun tällaiset toimenpiteet hyväksytään, jäsenvaltiot voivat pitää voimassa tai antaa kansallisia sääntöjä, jotka koskevat kalojen suojelua teurastuksen tai lopetuksen yhteydessä, ja niiden on ilmoitettava siitä komissiolle.”

Belgian oikeus

- 11 Eläinten suojelusta ja hyvinvoinnista 14.8.1986 annetun lain (Wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren; Belgisch Staatsblad 3.12.1986, s. 16382), sellaisena kuin se oli ennen pääasiassa kyseessä olevan asetuksen antamista, 16 artiklan 1 kohdassa säädettiin, että eläin voidaan teurastaa vasta sen tainnutuksen jälkeen tai ylivoimaisen esteen sattuessa vähiten kivuliaalla menetelmällä. Kyseisen säännöksen toisessa kohdassa kuitenkin täsmennettiin, ettei tainnutusvelvollisuutta poikkeuksellisesti sovelleta ”uskonnollisen rituaalin määrittämään teurastukseen”.
- 12 Pääasiassa kyseessä olevalla asetuksella, joka tuli voimaan 1.1.2019, lakkautettiin tämä poikkeus Flanderin hallintoalueen osalta. Eläinten suojelusta ja hyvinvoinnista annetun lain 15 §:n 2 momentissa, sellaisena kuin se on muutettuna kyseisen asetuksen 3 §:llä, säädetään, että ”jos eläimet teurastetaan uskonnollisten rituaalien määrittämien erityismenetelmien mukaisesti, tainnutus on peruutettavissa eikä tainnutus johda eläimen kuolemaan”.
- 13 Kyseisen asetuksen esitöissä todetaan seuraavaa:

”Flanderin pitää eläinten hyvinvointia erittäin tärkeänä. Näin ollen tavoitteena on kieltää vältettävissä oleva eläinten kärsimys Flanderissa. Eläinten teurastus tainnuttamatta on tämän periaatteen vastaista. Vaikka muilla toimenpiteillä, jotka ovat vähemmän ankaria kuin kieltä teurastaa eläimiä ilman edeltävää tainnutusta, voidaan jossain määrin rajoittaa tämän teurastusmenetelmän kielteisiä vaikutuksia eläinten hyvinvointiin, tällaisilla toimenpiteillä ei voida estää tämän hyvinvoinnin erittäin vakavaa heikentymistä. Yhtäältä eläinten kärsimyksen poistamisen ja toisaalta ilman edeltävää tainnutusta tapahtuvan teurastuksen välillä on aina huomattava liikkumavara, vaikka eläinten hyvinvoinnin heikkenemisen minimoimiseksi toteutettaisiinkin vähemmän radikaaleja toimenpiteitä.

Eläinten hyvinvoinnin suojelun ja uskonnonvapauden välillä pyritään kuitenkin tasapainoon.

Sekä juutalaiset että islamilaiset uskonnolliset rituaalit edellyttävät, että eläimen verestä valutetaan mahdollisimman suuri osa. Tieteellinen tutkimus on osoittanut, että pelko siitä, että tainnutus vaikuttaisi kielteisesti verenvuotoon, on perusteeton – –

Lisäksi molemmat rituaalit edellyttävät, että eläin on lopettamishetkellä vahingoittumaton ja terve ja että se kuolee verenvuotoon. – – Sähköinen lamaannuttaminen on peruutettavissa oleva (ei-tappava) tainnutusmenetelmä, jossa eläin, jos sen kurkkua ei ole tällä välin leikattu, palaa tajuihinsa lyhyen ajan kuluttua eikä se tunne tainnutuksesta johtuvia haittavaikutuksia. Jos eläimen kurkku leikataan välittömästi tainnutuksen jälkeen, sen kuolema johtuu yksinomaan verenvuodosta. Näin ollen voidaan noudattaa Vanthemschen kertomuksen päätelmää. Tämän päätelmän mukaan peruutettavissa olevan, ei-tappavan tainnutuksen harjoittaminen rituaaliteurastuksessa on oikeasuhteinen toimenpide, jossa kunnioitetaan rituaaliteurastuksen henkeä uskonnonvapauden yhteydessä ja otetaan mahdollisimman hyvin huomioon kyseisten eläinten hyvinvointi. Velvollisuus käyttää sähköistä lamaannuttamista uskonnollisten rituaalien määrittämien erityismenetelmien mukaisten eläinten lopettamisten yhteydessä ei näin ollen merkitse ainakaan suhteetonta puuttumista uskonnonvapauteen.”

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

- 14 Pääasian kantajat nostivat 17. ja 18.1.2018 jättämillään kannekirjelmillä Grondwettelijk Hofissa (Belgian perustuslakituomioistuin), joka on ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin, kanteen pääasiassa kyseessä olevan asetuksen kumoamiseksi sillä perusteella, että sillä rikotaan muun muassa asetuksen N:o 1099/2009 4 artiklan 4 kohtaa ja 26 artiklan 2 kohtaa siltä osin kuin siinä viedään juutalaisilta uskovaisilta ja muslimiuskovaisilta takeet siitä, ettei rituaaliteurastuksen edellytykseksi voi asettaa edeltävää tainnutusta. Tällä asetuksella estetään kaikkia uskovaisia eikä vain heidän vähemmistöään harjoittamasta uskontoaan, koska heidän ei sallita hankkia lihaa uskonnollisten määräystensä mukaisesti teurastetuista eläimistä sikäli kuin näissä määräyksissä ei hyväksytty peruutettavissa olevan tainnutuksen tekniikkaa.
- 15 Kuten ennakkoratkaisupyyntöstä ilmenee, pääasian kantajat täsmentävät, että asetuksen N:o 1099/2009 4 artiklan 1 kohdan, luettuna yhdessä saman asetuksen johdanto-osan 20 perustelukappaleen kanssa, mukaan eläimet on lähtökohtaisesti tainnutettava ennen teurastusta eli tajuttomuuden ja tuntemiskyvyn menetyksen on säilyttävä eläimen kuolemaan saakka.
- 16 Kyseisen asetuksen 4 artiklan 4 kohdan mukaan tainnutusvelvollisuutta ei kuitenkaan sovelleta teurastettaessa eläimiä uskonnollisten rituaalien määrittämiä erityismenetelmiä käyttäen. Kyseisen asetuksen johdanto-osan 18 perustelukappaleen mukaan tämän poikkeuksen perusteena on perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa vahvistetun uskonnonvapauden kunnioittamisen tavoite, kuten unionin tuomioistuin totesi 29.5.2018 antamassaan tuomiossa Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen ym. (C-426/16, EU:C:2018:335, 56 ja 57 kohta).
- 17 Grondwettelijk Hof huomauttaa tältä osin, että unionin tuomioistuin on päättänyt perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa taatusta oikeudesta, joka vastaa Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 9 artiklassa taattua oikeutta, että uskonnon käsite voi kattaa sekä forum internumin eli sen, että henkilöllä on vakaumus, että forum externumin eli uskon julkisen tunnustamisen.
- 18 Uskonnollisten rituaalien määrittämät erityiset teurastusmenetelmät ja uskonnon määrittämien ruokavaliosääntöjen kunnioittaminen kuuluvat uskonnonvapauden soveltamisalaan, ja niitä voidaan pitää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklassa ja perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna uskonnollisen vakaumuksen julkisena tunnustamisena. Rituaaliteurastuksen tarkoituksena on erityisesti tarjota uskovaisille heidän uskonnollisen vakaumuksensa mukaisesti teurastettujen eläinten lihaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tosin totesi tältä osin 27.6.2000 antamassaan tuomiossa Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Ranska (CE:ECHR:2000:0627JUD002741795, 82 kohta), että kun uskovaisilta ei ole eväty mahdollisuutta saada ja kuluttaa lihaa, joka on peräisin heidän uskonnollisen vakaumuksensa mukaisesti teurastetuista eläimistä, oikeus uskonnonvapauteen ei voi ulottua niin pitkälle, että se kattaisi oikeuden suorittaa rituaaliteurastus henkilökohtaisesti.
- 19 Pääasian kantajat väittävät kuitenkin, että jäsenvaltiot eivät voi soveltaa asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohtaa tehdäkseen tyhjäksi sen 4 artiklan 4 kohdassa rituaaliteurastuksen osalta säädetyn poikkeuksen velvollisuudesta suorittaa tainnutus.
- 20 Lisäksi pääasian kantajat väittävät, että pääasiassa kyseessä olevalla asetuksella rajoitetaan suhteettomasti uskonnonvapautta erityisesti siksi, että uskonnollisten määräysten mukaisesti teurastettujen nautaeläinten lihan osuus on vain 0,1 prosenttia Belgiassa tuotetun lihan kokonaismäärästä ja että tapaukset, joissa edeltävä tainnutus epäonnistuu, ylittävät tämän prosenttiosuuden. Juutalaisyhteisöllä ei myöskään ole takeita siitä, että se voisi saada riittävästi lihaa

juutalaisten määräysten mukaisesti teurastetuista eläimistä. Lisäksi Raad van Staten (hallintoneuvosto, Belgia) lainsäädäntöosasto katsoi, että kielto teurastaa eläimiä tainnuttamatta merkitsee suhteetonta puuttumista uskonnonvapauteen.

- 21 Kantajien mukaan pääasiassa kyseessä olevalla asetuksella loukataan myös uskonnonvapautta, koska siinä kielletään juutalaisia uskovaisia teurastamasta eläimiä *shehitan* eli tälle uskonnolle ominaisen teurastusrituaalin mukaisesti. Tältä osin ei voida ottaa huomioon sitä, että uskonnollisten määräysten mukaisesti teurastetuista eläimistä peräisin olevaa lihaa voidaan tuoda ulkomailta.
- 22 Pääasian kantajat kiistävät lopuksi Flanderin lainsäätäjän olettan, jonka mukaan peruutettavissa oleva tainnutusmenettely, joka ei johda eläimen kuolemaan, on teurastusta koskevien uskonnollisten määräysten mukainen.
- 23 Flanderin ja Vallonian hallitukset sitä vastoin katsovat, että asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdassa nimenomaisesti annetaan jäsenvaltioille mahdollisuus poiketa saman asetuksen 4 artiklan 4 kohdasta.
- 24 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin huomauttaa yhtäältä, että asetuksen N:o 1099/2009 4 artiklan 4 kohdassa säädetyllä poikkeuksella velvollisuudesta tainnuttaa eläin ennen lopettamista pyritään kunnioittamaan perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa taattua uskonnonvapautta, ja toisaalta, että kyseisen asetuksen 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdassa, luettuna yhdessä saman asetuksen johdanto-osan 18 ja 57 perustelukappaleen kanssa, annetaan jäsenvaltioille oikeus eläinten hyvinvoinnin edistämiseksi poiketa mainitusta 4 artiklan 4 kohdasta kuitenkin täsmentämättä rajoja, joita jäsenvaltioiden on tältä osin noudatettava.
- 25 Esiin nousee näin ollen kysymys, voidaanko asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohtaa tulkita siten, että jäsenvaltiot voivat antaa pääasiassa kyseessä olevien säännösten kaltaisia kansallisia sääntöjä, ja jos näin on, onko kyseinen säännös yhteensopiva perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa taatun uskonnonvapauden kanssa.
- 26 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa tältä osin, että pääasiassa kyseessä olevalla asetuksella poistettiin 1.1.2019 alkaen edeltävää tainnutusta koskeva poikkeus, jota sovellettiin rituaaliteurastukseen. Kyseisen asetuksen esitöistä ilmenee myös, että Flanderin lainsäätaja on olettanut, että teurastus ilman tainnutusta aiheuttaa eläimelle vältettävissä olevaa kärsimystä. Se on myös pyrkinyt edistämään eläinten hyvinvointia ja löytämään tasapainon yhtäältä eläinten hyvinvoinnin edistämistä koskevan tavoitteen ja toisaalta uskonnonvapauden varmistamista koskevan tavoitteen välillä.
- 27 Jotta kyseisten uskonnollisten yhteisöjen toiveisiin voitaisiin vastata mahdollisimman hyvin, 14.8.1986 annetun lain, sellaisena kuin se on muutettuna pääasiassa kyseessä olevalla asetuksella, 15 §:n 2 momentissa edellytetään nyttemmin rituaaliteurastuksen yhteydessä peruutettavissa olevaa tainnutusta, joka ei aiheuta eläimen kuolemaa. Kyseisen asetuksen esitöistä siis ilmenee, että Flanderin lainsäätaja on katsonut, että kyseinen säännös vastaa asianomaisten uskonnollisten yhteisöjen toiveita, koska peruutettavissa olevaa tainnutustekniikkaa sovellettaessa noudatetaan uskonnollisia määräyksiä, joissa edellytetään, että eläintä ei lopeteta teurastuksen hetkellä ja että sen veri valutetaan kokonaan.
- 28 Lainsäädäntömuutosta ei kuitenkaan voida tulkita siten, että se velvoittaisi kaikki uskonnolliset yhteisöt hyväksymään peruutettavissa olevan tainnutuksen tekniikan. Kuten pääasiassa kyseessä olevan asetuksen esitöistä ilmenee, se ei myöskään vaikuta näiden yhteisöjen jäsenten mahdollisuuteen hankkia sellaisten eläinten lihaa, jotka on teurastettu ilman edeltävää tainnutusta, koska missään säännöksessä ei kielletä tällaisen lihan tuontia Flanderin hallintoalueelle. Tällainen tuontikielto olisi joka tapauksessa asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 4 kohdan vastainen.

- 29 Pääasian kantajat väittävät kuitenkin, että yhä useammat jäsenvaltiot kieltävät Flanderin hallintoalueen tavoin eläinten teurastamisen tainnuttamatta tai ainakin uskonnollisten määräysten mukaisesti teurastetuista eläimistä saadun lihan viennin, mikä vaarantaa tämän tyyppisen lihan toimittamisen Flanderin hallintoalueelle. Maahantuodun lihan alkuperää koskevien todistusten perusteella ei myöskään voida varmuudella todeta, onko liha todella peräisin eläimistä, jotka on teurastettu uskonnollisten määräysten mukaisesti.
- 30 Flanderin ja Vallonian hallitukset väittävät, että useissa jäsenvaltioissa ei ole tällaista yleistä kieltoa, joka koskee lopettamista ilman edeltävää tainnutusta, ja ettei lihan kauppa pysähdy unionin rajoille.
- 31 Pääasian kantajat väittävät lopuksi, että jos asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohta olisi tulkittava siten, että siinä sallitaan jäsenvaltioiden toteuttavan pääasiassa kyseessä olevassa asetuksessa säädettyjen kaltaisia toimenpiteitä, sillä loukattaisiin perusoikeuskirjan 20, 21 ja 22 artiklassa taattuja yhdenvertaisen kohtelun, syrjintäkiellon ja uskonnollisen monimuotoisuuden periaatteita. Tässä yhteydessä pääasian kantajat huomauttavat, että kyseisessä asetuksessa, joka on annettu tämän asetuksen nojalla, kohdellaan eri tavalla ja ilman asianmukaista perustetta yhtäältä henkilöitä, jotka lopettavat eläimiä metsästäjällä tai kalastamalla tai haitallisten organismien torjumisen yhteydessä, ja toisaalta henkilöitä, jotka lopettavat eläimiä uskonnollisen rituaalin määrittämien erityisten teurastusmenetelmien mukaisesti.
- 32 Tässä tilanteessa Grondwettelijk Hof on päättänyt lykätä ratkaisun antamista ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:
- ”1) Onko [asetuksen N:o 1099/2009] 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohta tulkittava siten, että jäsenvaltioiden on sallittua poiketa kyseisen asetuksen 4 artiklan 4 kohdasta – – ja ottaa eläinten hyvinvoinnin edistämiseksi käyttöön [pääasiassa kyseessä olevan asetuksen] säännösten kaltaisia sääntöjä, joissa säädetään yhtäältä tainnuttamattomien eläinten teurastamista koskevasta kiellosta, joka koskee myös uskonnollisten rituaalien puitteissa tehtävää teurastusta, ja toisaalta uskonnollisten rituaalien puitteissa suoritettavassa teurastuksessa käytettävästä vaihtoehtoisesta tainnutusmenettelystä, joka perustuu peruutettavissa olevaan tainnutukseen ja sääntöön, jonka mukaan tainnutus ei saa johtaa eläimen kuolemaan?
- 2) Jos ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen on vastattava myöntävästi, onko [asetuksen N:o 1099/2009] 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohta ensimmäisessä kysymyksessä kuvatulla tavalla tulkittuna [perusoikeuskirjan] 10 artiklan 1 kohdan vastainen?
- 3) Jos ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen on vastattava myöntävästi, onko [asetuksen N:o 1099/2009] 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohta yhdessä 4 artiklan 4 kohdan kanssa luettuna ja ensimmäisessä kysymyksessä kuvatulla tavalla tulkittuna [perusoikeuskirjan] 20, 21 ja 22 artiklan vastainen, koska uskonnollisten rituaalien määrittämiä erityismenetelmiä käyttäen suoritettavan eläinten lopettamisen osalta säädetään vain mahdollisesta poikkeuksesta eläimen tainnuttamista koskevaan velvollisuuteen (4 artiklan 4 kohta luettuna yhdessä 26 artiklan 2 kohdan kanssa), kun taas metsästyksen, kalastuksen sekä urheilu- ja kulttuuritapahtumien yhteydessä tapahtuvan eläinten lopettamisen osalta säädetään asetuksen perustelukappaleissa ilmoitetuista syistä, että kyseisiin toimiin ei sovelleta asetusta eikä velvollisuutta tainnuttaa eläin lopettamisen yhteydessä (1 artiklan 1 kohdan toinen alakohta ja 3 kohta)?”

Vaatimus suullisen käsittelyn aloittamisesta uudelleen

- 33 Unionin tuomioistuimen kirjaamoon 2.10.2020 saapuneella kirjelmällä CICB ym. ja Kosher Poultry ym. ovat vaatineet suullisen käsittelyn aloittamista uudelleen unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 83 artiklan nojalla.
- 34 CICB ym. ja Kosher Poultry ym. väittävät vaatimuksensa tueksi, että Sejm (Puolan parlamentin alahuone) hyväksyi 18.9.2020 lakiehdotuksen, jolla kielletään rituaaliteurastuksen yhteydessä lopetetuista eläimistä saadun lihan vienti. Koska kyseinen jäsenvaltio on Belgian juutalaisyhteisön tärkein kosher-lihan toimittaja eikä mitään konkreettista vaihtoehtoa ole, tällaisen lakiesityksen hyväksyminen osoittaa vielä selvemmin pääasiassa kyseessä olevan asetuksen suhteettomuuden ja on näin ollen uusi seikka, jolla voi olla ratkaiseva vaikutus unionin tuomioistuimen ratkaisuun.
- 35 Unionin tuomioistuin voi työjärjestyksensä 83 artiklan mukaan milloin tahansa julkisasiamiestä kuultuaan määrätä asian käsittelyn suullisen vaiheen aloitettavaksi uudelleen erityisesti, jos asianosainen on suullisen vaiheen päättäneeksi julistamisen jälkeen vedonnut uuteen seikkaan, joka voi olennaisesti vaikuttaa unionin tuomioistuimen ratkaisuun, taikka jos asia on ratkaistava sellaisella perusteella, josta asianosaisella ei ole ollut tilaisuutta lausua.
- 36 Tässä tapauksessa näin ei ole.
- 37 Suullisessa käsittelyssä unionin tuomioistuin nimittäin tarkasteli Flanderin hallintoalueelle esittämällään kysymyksellä, johon kaikki osapuolet saattoivat vastata, tilannetta, joka menee pidemmälle kuin CICB ym:iden ja Kosher Poultry ym:iden suullisen käsittelyn uudelleen aloittamista koskevassa vaatimuksessaan esittämä tilanne ja jossa kaikki jäsenvaltiot toteuttaisivat pääasiassa kyseessä olevan asetuksen kaltaisen toimenpiteen, jolla kielletään eläinten lopettaminen ilman edeltävää tainnutusta rituaaliteurastuksen yhteydessä.
- 38 Edellä esitetyn perusteella unionin tuomioistuin katsoo julkisasiamiestä kuultuaan, että suullista käsittelyä ei ole syytä määrätä aloitettavaksi uudelleen, koska edellä 34 kohdassa mainittu lakiesitys ei voi olla sellainen uusi seikka, jolla olisi ratkaiseva vaikutus unionin tuomioistuimen ratkaisuun, eikä sellaiseen perusteluun liittyvä seikka, josta asianosaisilla ei ole ollut tilaisuus lausua työjärjestyksen 83 artiklassa tarkoitetulla tavalla.

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Ensimmäinen ja toinen ennakkoratkaisukysymys

- 39 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee ensimmäisellä ja toisella kysymyksellään, joita on tarkasteltava yhdessä, pääasiallisesti, onko asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohtaa, luettuna yhdessä SEUT 13 artiklan ja perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdan kanssa, tulkittava siten, että se on esteenä jäsenvaltion lainsäädännölle, jossa rituaaliteurastuksen yhteydessä edellytetään peruutettavissa olevaa tainnutusta, joka ei aiheuta eläimen kuolemaa.
- 40 Aluksi on todettava, että asetuksella N:o 1099/2009, jonka oikeusperustana on EY 37 artikla (josta on tullut SEUT 43 artikla) ja joka on osa eläinten suojelua ja hyvinvointia koskevaa yhteisön toimintasuunnitelmaa ajanjaksolla 2006–2010 (KOM(2006) 13 lopullinen, 23.1.2006), on tarkoitus vahvistaa yhteiset säännöt eläinten hyvinvoinnin suojelemiseksi teurastus- tai lopettamishetkellä unionissa, ja se perustuu ajatukseen, jonka mukaan eläinten suojelu teurastushetkellä on yleistä kiinnostusta herättävä asia, kuten sen johdanto-osan neljännessä perustelukappaleessa todetaan.

- 41 Tältä osin on aluksi muistutettava, että asetuksen N:o 1099/2009 4 artiklan 1 kohdassa, luettuna yhdessä tämän asetuksen johdanto-osan 20 perustelukappaleen kanssa, vahvistetaan periaate, jonka mukaan eläin tainnutetaan ennen sen lopettamista, ja tehdään siitä jopa velvollisuus, koska tieteellisissä tutkimuksissa on todettu, että tainnuttaminen on eläinten hyvinvointia teurastushetkellä vähiten vahingoittava menetelmä (ks. vastaavasti tuomio 26.2.2019, *Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs*, C-497/17, EU:C:2019:137, 47 kohta). Kuten mainitun asetuksen johdanto-osan neljännestä perustelukappaleesta ilmenee, tässä säännöksessä säädetty edeltävän tainnutuksen periaate ilmentää tätä eläinten hyvinvoinnin arvoa unionissa, sellaisena kuin se on nykyisin vahvistettu SEUT 13 artiklassa, jonka mukaan unionin ja jäsenvaltioiden on otettava eläinten hyvinvoinnin vaatimukset täysimääräisesti huomioon laatiessaan ja pannessaan täytäntöön unionin politiikkaa.
- 42 Tämä periaate vastaa eläinten hyvinvoinnin suojelua koskevaa päätavoitetta, johon asetuksella N:o 1099/2009 pyritään ja joka ilmenee kyseisen asetuksen nimestä ja sen johdanto-osan toisesta perustelukappaleesta mainitun SEUT 13 artiklan mukaisesti (ks. vastaavasti tuomio 29.5.2018, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen ym.*, C-426/16, EU:C:2018:335, 63 ja 64 kohta).
- 43 Asetuksen N:o 1099/2009 4 artiklan 4 kohdassa säädetään, ettei edeltävän tainnuttamisen periaatetta sovelleta teurastettaessa eläimiä uskonnollisten rituaalien määrittämiä erityismenetelmiä käyttäen edellyttäen, että teurastus tapahtuu teurastamossa. Vaikka viimeksi mainituissa säännöksessä, luettuna yhdessä tämän asetuksen johdanto-osan 18 perustelukappaleen kanssa, sallitaan rituaaliteurastus, jossa eläin voidaan lopettaa ilman edeltävää tainnuttamista, tämä teurastusmenetelmä kuitenkin sallitaan unionissa vain poikkeuksellisesti ja yksinomaan uskonnonvapauden kunnioittamisen varmistamiseksi, koska se ei helpota eläimen kipua, tuskaa ja kärsimystä yhtä tehokkaasti kuin teurastus, jota edeltää tainnutus, joka mainitun asetuksen 2 artiklan f alakohdan mukaan, luettuna yhdessä asetuksen johdanto-osan 20 perustelukappaleen kanssa, on tarpeen, jotta saadaan aikaan eläimen tajuttomuus ja tuntemiskyvyn menetys, millä sen kärsimystä vähennetään huomattavasti (ks. vastaavasti tuomio 26.2.2019, *Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs*, C-497/17, EU:C:2019:137, 48 kohta).
- 44 Tämä poikkeus perustuu, kuten asetuksen N:o 1099/2009 15 perustelukappaleesta ilmenee, tarpeeseen kunnioittaa uskonnollisiin rituaaleihin, kulttuuriin ja alueellisiin perinteisiin liittyviä jäsenvaltioiden lakeja tai hallinnollisia määräyksiä ja tapoja, kun esimerkiksi maatalouteen ja sisämarkkinoihin liittyviä unionin politiikkoja muotoillaan ja pannaan täytäntöön. Siinä konkretisoidaan näin perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdan mukaisesti unionin lainsäätäjän positiivinen sitoutuminen siihen, että kunnioitetaan tosiasiallisesti uskonnonvapautta ja oikeutta tunnustaa uskontoa tai vakaumusta hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin, erityisesti vakaumuksellisten muslimien ja juutalaisten hyväksi (ks. vastaavasti tuomio 29.5.2018, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen ym.*, C-426/16, EU:C:2018:335, 56 ja 57 kohta).
- 45 Lisäksi mainitun asetuksen johdanto-osan 18 perustelukappaleesta ilmenee, että kun otetaan huomioon se seikka, että ”jäsenvaltioiden erilaisista olosuhteista johtuen uskonnolliseen teurastukseen liittyvät [direktiivillä 93/119 annetut unionin oikeuden] säännökset on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä eri tavoin ja koska kansallisissa säännöissä otetaan huomioon näkökohtia, jotka menevät tämän asetuksen tarkoitusta pidemmälle”, unionin lainsäätäjän on päättänyt, että ”ennen teurastusta tapahtuvaa eläinten tainnutusta koskeva poikkeus säilytetään niin, että kullekin jäsenvaltiolle jätetään kuitenkin tietty määrä toimivaltaa”. Tätä varten asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 1 kohdassa annetaan jäsenvaltioille oikeus pitää voimassa kaikki tämän asetuksen voimaantulopäivänä voimassa olleet kansalliset säännöt, joiden tarkoituksena on varmistaa eläinten laajempi suojelu lopetuksen yhteydessä, kun taas mainitun asetuksen 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdassa säädetään, että jäsenvaltiot voivat antaa kansallisia sääntöjä, joiden tarkoituksena on varmistaa kyseiseen asetukseen sisältyvien sääntöjen takaamaa suojelua laajempi suojelu eläinten lopetuksen yhteydessä erityisesti 4 artiklan 4 kohdan mukaisella eläinten teurastamisen alalla ja siihen liittyvissä toimitissa; on tarkennettava, että saman asetuksen 2 artiklan b alakohdan mukaisesti mainitut teurastukseen liittyvät toimet sisältävät tainnuttamisen.

- 46 Lopuksi asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 4 kohdassa säädetään, että jäsenvaltio ei saa estää tai haitata toisessa jäsenvaltiossa lopetetuista eläimistä saatujen eläinperäisten tuotteiden laskemista liikkeeseen alueellaan sillä perusteella, että kyseessä olevien eläinten lopetuksessa ei ole noudatettu sen kansallisia sääntöjä, joiden tarkoituksena on varmistaa eläinten laajempi suojelu lopetuksen yhteydessä.
- 47 Näin ollen asetuksessa N:o 1099/2009 laadittu kehys heijastaa SEUT 13 artiklan määräystä, jonka mukaan ”unioni ja jäsenvaltiot ottavat eläinten, jotka ovat tuntevia olentoja, hyvinvoinnin vaatimukset täysimääräisesti huomioon kunnioittaen samalla erityisesti uskonnollisiin rituaaleihin, kulttuuriperinteeseen ja alueelliseen perintöön liittyviä jäsenvaltioiden lakeja ja hallinnollisia määräyksiä sekä tapoja”. Tämä kehys osoittaa, että kyseisellä asetuksella ei itsessään saada aikaan tarvittavaa tasapainoa eläinten hyvinvoinnin ja uskonnonvapauden välillä, vaan sillä ainoastaan säännellään tasapainottamista, joka jäsenvaltioiden on tehtävä näiden kahden arvon välillä.
- 48 Edellä 44–47 kohdassa esitetyistä toteamuksista seuraa yhtäältä, että asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohda ei loukkaa perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa taattua uskonnon tunnustamisen vapautta, ja toisaalta, että kun otetaan huomioon jäsenvaltioille kyseisessä säännöksessä annettu mahdollisuus antaa täydentäviä sääntöjä, joiden tarkoituksena on varmistaa tässä asetuksessa säädettyä suojelua laajempi eläinten suojelu, jäsenvaltiot voivat muun muassa asettaa velvollisuuden, jota sovelletaan myös uskonnollisten rituaalien mukaiseen teurastamiseen, tainnuttaa eläimet ennen niiden lopettamista, kuitenkin noudattaen perusoikeuskirjan mukaisia perusoikeuksia.
- 49 Perusoikeuskirjan 51 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on tätä mahdollisuutta soveltaessaan kunnioitettava perusoikeuskirjassa vahvistettuja perusoikeuksia.
- 50 Asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdan nojalla toteutettujen kansallisten toimenpiteiden yhteensopivuudesta uskonnon tunnustamisen vapauden kanssa on muistutettava, että perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa määrätään, että jokaisella on oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen, ja siinä täsmennetään, että tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai vakaumusta ja vapauden tunnustaa uskontoa tai vakaumusta joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.
- 51 Tältä osin tämän asetuksen 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdan nojalla annettu kansallinen lainsäädäntö, jossa edellytetään rituaaliteurastuksen yhteydessä peruutettavissa olevaa tainnutusta, joka ei aiheuta eläimen kuolemaa, kuuluu perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa taatun uskonnon tunnustamisen vapauden soveltamisalaan.
- 52 Perusoikeuskirjassa annetaan laaja merkitys siinä tarkoitetulle käsitteelle ”uskonto” siten, että siihen sisältyvät sekä forum internum eli se, että henkilöllä on vakaumus, että forum externum eli uskon julkinen tunnustaminen, ja unionin tuomioistuin on jo todennut, että rituaaliteurastus kuuluu perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa taatun uskonnon tunnustamisen vapauden alaan (tuomio 29.5.2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen ym., C-426/16, EU:C:2018:335, 44 ja 49 kohta).
- 53 Kuten pääasian kantajat väittävät, asettamalla velvollisuus tainnuttaa eläin ennen rituaaliteurastusta, vaikkakin säättämällä, että tämän tainnutuksen on oltava peruutettavissa ja ettei se aiheuta eläimen kuolemaa, pääasiassa kyseessä oleva asetus, joka on annettu asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdan nojalla, vaikuttaa olevan ristiriidassa tiettyjen juutalaisen ja islamilaisen uskonnon määräysten kanssa.

- 54 Tältä osin ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee, että pääasian kantajien mukaan rituaaliteurastus noudattaa erityisiä uskonnollisia määräyksiä, joissa edellytetään pääasiallisesti, että uskovaiset kuluttavat ainoastaan lihaa, joka on peräisin ilman edeltävää tainnutusta teurastetuista eläimistä, jotta varmistetaan se, etteivät nämä eläimet joudu sellaisen menetelmän kohteeksi, joka voisi aiheuttaa kuoleman ennen teurastusta, ja että niiden veri valutetaan.
- 55 Näin ollen kyseisellä asetuksella rajoitetaan juutalaisten uskovaisten ja muslimiuskovaisten vapautta tunnustaa uskontoa, sellaisena kuin tämä vapaus taataan perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdassa.
- 56 Tässä yhteydessä on muistutettava, että perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdalla pyritään varmistamaan tarvittava johdonmukaisuus perusoikeuskirjassa vahvistettujen oikeuksien ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattujen vastaavien oikeuksien välillä, sanotun kuitenkin rajoittamatta unionin oikeuden ja Euroopan unionin tuomioistuimen itsenäisyyttä. Perusoikeuskirjan tulkinnassa on siis otettava huomioon Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaavat oikeudet vähimmäissuojan tasona (ks. vastaavasti tuomio 21.5.2019, komissio v. Unkari (Maatalousmaan käyttö- ja tuotto-oikeudet), C-235/17, EU:C:2019:432, 72 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja tuomio 6.10.2020, La Quadrature du Net ym., C-511/18, C-512/18 ja C-520/18, EU:C:2020:791, 124 kohta). Koska perusoikeuskirjan 10 artiklaa koskevista selityksistä ilmenee, että sen 1 kohdassa taattu vapaus vastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklassa taattua vapautta, tämä vapaus on otettava huomioon perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohtaa tulkittaessa.
- 57 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklassa suojattu ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus on yksi kyseisessä yleissopimuksessa tarkoitettun ”demokraattisen yhteiskunnan” perusteista, koska moniarvoisuus, joka on erottamaton osa tällaista yhteiskuntaa, riippuu tästä vapaudesta (ks. vastaavasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 18.2.1999, Buscarini ym. v. San Marino, CE:ECHR:1999:0218JUD002464594, 34 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 17.2.2011, Wasmuth v. Saksa, CE:ECHR:2011:0217JUD001288403, 50 kohta). Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan 2 kohdassa määrätään, että ”henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi”.
- 58 Samalla tavoin perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdan ensimmäisen virkkeen mukaan siinä tunnustettujen oikeuksien ja vapauksien käyttämistä voidaan rajoittaa ainoastaan lailla sekä kyseisten oikeuksien ja vapauksien keskeistä sisältöä kunnioittaen. Tämän määräyksen toisessa virkkeessä todetaan, että suhteellisuusperiaatteen mukaisesti näiden oikeuksien ja vapauksien rajoituksia voidaan säätää ainoastaan, jos ne ovat välttämättömiä ja vastaavat tosiasiallisesti unionin tunnustamia yleisen edun mukaisia tavoitteita tai tarvetta suojella muiden henkilöiden oikeuksia ja vapauksia.
- 59 Näiden seikkojen valossa on tutkittava, täyttääkö kansallinen säännöstö, jossa säädetään velvollisuudesta tainnuttaa eläin ennen rituaaliteurastusta ja edellytetään, että tainnutus on peruutettavissa eikä aiheuta eläimen kuolemaa, perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 ja 3 kohdassa, luettuna yhdessä SEUT 13 artiklan kanssa, määrätyt edellytykset.
- 60 Ensinnäkin on niin, että siltä osin kuin edellä 55 kohdassa yksilöity rajoitus, joka koskee vapautta tunnustaa uskontoa, perustuu pääasiassa kyseessä olevaan asetukseen, siitä on säädetty lailla perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla.
- 61 Toiseksi kansallisessa säännöstössä, jossa säädetään velvollisuudesta tainnuttaa eläin ennen rituaaliteurastusta ja edellytetään, että tainnutus on peruutettavissa eikä se aiheuta eläimen kuolemaa, noudatetaan perusoikeuskirjan 10 artiklan olennaista sisältöä, koska unionin tuomioistuimelle

toimitetussa asiakirja-aineistossa olevista tiedoista, jotka on esitetty tämän tuomion 54 kohdassa, ilmenee, että tällaisesta säännöstöstä johtuva vapautteen puuttuminen rajoittuu erityisen rituaalin yhteen osatekijään, jona on mainittu teurastaminen, jota ei kuitenkaan sellaisenaan ole kielletty.

- 62 Kolmanneksi siltä osin kuin on kyse siitä, vastaako perusoikeuskirjan 10 artiklassa taatun oikeuden rajoittaminen, joka johtuu pääasiassa kyseessä olevan kaltaisesta kansallisesta lainsäädännöstä, yleisen edun mukaista tavoitetta, ennakkoratkaisupyyntöön sisältyvistä tiedoista ilmenee, että Flanderin lainsäätaja on halunnut edistää eläinten hyvinvointia. Näin ollen pääasiassa kyseessä olevan asetuksen esitöissä todetaan, että ”Flanderi pitää eläinten hyvinvointia erittäin tärkeänä”, että ”näin ollen tavoitteena on kieltää vältettävissä oleva eläinten kärsimys Flanderissa”, että ”eläinten teurastus tainnuttamatta on tämän periaatteen vastaista” ja että ”vaikka muilla toimenpiteillä, jotka ovat vähemmän ankaria kuin kielto teurastaa eläimiä ilman edeltävää tainnutusta, voidaan jossain määrin rajoittaa tämän teurastusmenetelmän kielteisiä vaikutuksia eläinten hyvinvointiin, tällaisilla toimenpiteillä ei voida estää tämän hyvinvoinnin erittäin vakavaa heikentymistä”.
- 63 Sekä unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä (ks. vastaavasti tuomio 17.1.2008, *Viamex Agrar Handel ja ZVK*, C-37/06 ja C-58/06, EU:C:2008:18, 22 kohta; tuomio 19.6.2008, *Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers ja Andibel*, C-219/07, EU:C:2008:353, 27 kohta; tuomio 10.9.2009, *komissio v. Belgia*, C-100/08, ei julkaistu, EU:C:2009:537, 91 kohta ja tuomio 23.4.2015, *Zuchtvieh-Export*, C-424/13, EU:C:2015:259, 35 kohta) että SEUT 13 artiklasta johtuu, että eläinten hyvinvoinnin suojeleminen on Euroopan unionin tunnustama yleisen edun mukainen tavoite.
- 64 Neljänneksi on todettava, että suhteellisuusperiaate edellyttää, että pääasiassa kyseessä olevassa kansallisessa asetuksessa säädetyt uskonnon tunnustamisen vapautta koskevat rajoitukset eivät ylitä niitä rajoja, jotka johtuvat siitä, mikä on tarpeellista tällä säännöstöllä tavoiteltujen legitiimien päämäärien toteuttamiseksi ja tähän soveltuvaa, eli silloin, kun on mahdollista valita usean tarkoituksenmukaisen toimenpiteen välillä, on valittava vähiten rajoittava, eivätkä toimenpiteestä aiheutuvat haitat saa olla liian suuria tavoiteltuihin päämääriin nähden (ks. vastaavasti tuomio 20.3.2018, *Menci*, C-524/15, EU:C:2018:197, 46 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja tuomio 30.4.2019, *Italia v. neuvosto* (Välimeren miekkakalan kalastuskiintiö), C-611/17, EU:C:2019:332, 55 kohta).
- 65 Kun on kyse useista perussopimuksissa vahvistetuista perusoikeuksista ja periaatteista, kuten käsiteltävässä asiassa perusoikeuskirjan 10 artiklassa taatusta oikeudesta ja SEUT 13 artiklassa taatusta eläinten hyvinvoinnista, suhteellisuusperiaatteen noudattamista on arvioitava pyrkimällä kyseessä olevien eri oikeuksien ja periaatteiden suojaan liittyvien vaatimusten välttämättömään yhteensovittamiseen sekä oikeaan tasapainoon niiden välillä (ks. vastaavasti tuomio 19.12.2019, *Deutsche Umwelthilfe*, C-752/18, EU:C:2019:1114, 50 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 66 Tältä osin on todettava, että kansallinen lainsäädäntö, jossa säädetään velvollisuudesta tainnuttaa eläin ennen rituaaliteurastusta ja edellytetään, että tainnutus on peruutettavissa eikä se aiheuta eläimen kuolemaa, soveltuu edellä 62 kohdassa mainitun eläinten hyvinvoinnin edistämistä koskevan tavoitteen saavuttamiseen.
- 67 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että kansallisen päätöksentekijän roolille on annettava erityistä merkitystä silloin, kun kyseessä ovat yleiset poliittiset kysymykset, kuten valtion ja uskontojen välisen suhteen määrittäminen, joiden osalta demokraattisessa valtiossa voi kohtuudella olla huomattavia mielipide-eroja. Valtiolla on näin ollen lähtökohtaisesti oltava Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan soveltamisalalla laaja harkintavalta päättää, onko uskonnon tai vakaumuksen tunnustamista koskevan oikeuden rajoittaminen ”tarpeen”, ja jos on, niin missä määrin. Kun unionin tasolla ei ole päästy yksimielisyyteen, jäsenvaltioille näin myönnetyn harkintavallan on kuitenkin kuljettava käsi kädessä eurooppalaisen valvonnan kanssa, johon kuuluu erityisesti sen

tutkiminen, ovatko kansallisella tasolla toteutetut toimenpiteet lähtökohtaisesti perusteltuja ja ovatko ne oikeasuhteisia (ks. vastaavasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 1.7.2014, S.A.S. v. Ranska, CE:ECHR:2014:0701JUD004383511, 129 ja 131 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 68 Kuten asetuksen N:o 1099/2009 johdanto-osan 18 ja 57 perustelukappaleesta ilmenee, juuri se, että jäsenvaltiot eivät olleet yksimielisiä siitä, miten rituaaliteurastusta olisi käsiteltävä, johti kyseisen asetuksen 4 ja 26 artiklan antamiseen.
- 69 Asetuksen N:o 1099/2009 johdanto-osan 18 perustelukappaleessa todetaan nimittäin, kuten edellä 45 kohdassa on todettu, että on tärkeätä, että ennen teurastusta tapahtuvaa eläinten tainnutusta koskeva poikkeus säilytetään niin, että kullekin jäsenvaltiolle jätetään kuitenkin tietty määrä toimivaltaa.
- 70 Kyseisen asetuksen johdanto-osan 57 perustelukappaleessa todetaan ensin, että unionin kansalaiset odottavat eläinten hyvinvointia koskevien vähimmäissääntöjen noudattamista teurastushetkellä, minkä jälkeen siinä korostetaan, että joillakin aloilla myös kansalliset käsitykset ohjaavat asennoitumista eläimiin ja joissakin jäsenvaltioissa vaaditaan unionin tasolla hyväksytyjä säännöksiä laajempien hyvinvointisääntöjen voimassapitoa tai käyttöönottoa. Näin ollen mainitun perustelukappaleen mukaan eläinten edun nimissä on tarkoituksenmukaista myöntää jäsenvaltioille tiettyä liikkumavaraa pitää voimassa tai joillakin tietyillä aloilla antaa laajempia kansallisia sääntöjä edellyttäen, ettei tästä aiheudu haittaa sisämarkkinoiden toiminnalle.
- 71 Viitattaessa erilaisiin eläimiä koskeviin ”kansallisiin käsityksiin” ja tarpeeseen jättää jäsenvaltioille ”tiettyä liikkumavaraa” tai ”tietty määrä toimivaltaa” unionin lainsäätäjän on näin ollen halunnut säilyttää kullekin jäsenvaltiolle tältä osin ominaisen sosiaalisen kontekstin ja antaa kullekin jäsenvaltiolle laajan harkintavallan SEUT 13 artiklan ja perusoikeuskirjan 10 artiklan tarpeellisen yhteensovittamisen yhteydessä, jotta voidaan varmistaa oikea tasapaino yhtäältä eläinten hyvinvoinnin niiden lopettamishetkellä ja toisaalta uskonnon tunnustamisen vapauden välillä.
- 72 Erityisesti siitä, onko pääasiassa kyseessä olevasta asetuksesta johtuva uskonnon tunnustamisen vapauden puuttuminen tarpeellista, on todettava, että asetuksen N:o 1099/2009 johdanto-osan kuudennessa perustelukappaleessa mainituista Euroopan elintarviketurvallisuusviranomaisen (EFSA) tieteellisistä lausunnoista ilmenee, että on saavutettu tieteellinen yksimielisyys siitä, että tainnuttamisen ennalta on paras tapa vähentää eläimen kärsimystä lopettamishetkellä.
- 73 Tästä näkökulmasta Flanderin lainsäätäjän on todennut pääasiassa kyseessä olevan asetuksen valmisteluasiakirjoissa, että ”yhtäältä eläinten kärsimyksen poistamisen ja toisaalta ilman edeltävää tainnutusta tapahtuvan teurastuksen välillä on aina huomattava liikkumavara, vaikka eläinten hyvinvoinnin heikkenemisen minimoimiseksi toteutettaisiinkin vähemmän radikaaleja toimenpiteitä”.
- 74 Tästä seuraa, että Flanderin lainsäätäjän saattoi tämän tuomion 67 kohdassa tarkoitettua harkintavaltaa ylittämättä katsoa, että rajoitukset, jotka pääasiassa kyseessä olevassa asetuksessa asetetaan uskonnon tunnustamisen vapaudelle säätämällä edeltävästä peruutettavissa olevasta tainnutuksesta, joka ei aiheuta eläimen kuolemaa, täyttävät tarpeellisuuden edellytyksen.
- 75 Lopuksi siltä osin kuin on kyse pääasiassa kyseessä olevasta asetuksesta johtuvan uskonnon tunnustamisen vapauden puuttumisen oikeasuhteisuudesta, on ensiksi todettava, että – kuten edellä 13 kohdassa siteeratuista kyseisen asetuksen valmisteluasiakirjoista ilmenee – Flanderin lainsäätäjän tukeutui tieteellisiin tutkimuksiin, jotka osoittivat, että pelko siitä, että tainnutus vaikuttaisi haitallisesti verenvuotoon, ei ole perusteltu. Samoista tutkimuksista ilmenee lisäksi, että sähköinen lamaannuttaminen on ei-tappava ja peruutettavissa oleva tainnutusmenetelmä, joten jos eläimen kurkku leikataan välittömästi tainnuttamisen jälkeen, sen kuolema johtuu yksinomaan verenvuodosta.

- 76 Lisäksi on todettava, että kun Flanderin lainsäätäjä on rituaaliteurastuksen yhteydessä säätänyt peruutettavissa olevasta tainnutuksesta, joka ei aiheuta eläimen kuolemaa, sen tarkoituksena on ollut tukeutua asetuksen N:o 1099/2009 johdanto-osan toiseen perustelukappaleeseen, jonka valossa kyseisen asetuksen 4 artiklaa on kokonaisuudessaan tulkittava ja jossa todetaan lähinnä, että jotta eläimiä voidaan säästää vältettävissä olevalta kivulta, tuskalta tai kärsimykseltä lopettamishetkellä, olisi suosittava nykyaikaisinta lopettamismenetelmää, kun asiaa koskeva tieteellinen kehitys mahdollistaa niiden kärsimyksen vähentämisen lopettamisen yhteydessä.
- 77 Toiseksi perusoikeuskirja on Euroopan ihmisoikeussopimuksen tavoin elävä väline, jota on tulkittava ottaen huomioon vallitsevat elinolot ja vallitsevat käsitykset demokraattisissa valtioissa (ks. analogisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 7.7.2011, Bayatyan v. Armenia (GC), CE:ECHR:2011:0707JUD002345903, 102 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen), joten jäsenvaltioiden arvojen ja käsitysten muutokset sekä yhteiskunnalliselta että lainsäädännölliseltä kannalta on otettava huomioon. Eläinten hyvinvointi, jolle nykyajan demokraattiset yhteiskunnat ovat useiden vuosien ajan antaneet yhä enemmän painoarvoa, voidaan yhteiskunnan kehityksen valossa ottaa paremmin huomioon rituaaliteurastuksen yhteydessä, ja se voi näin ollen oikeuttaa pääasiassa kyseessä olevan kaltaisen lainsäädännön oikeasuhteisuuden.
- 78 Kolmanneksi asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 4 kohdan säännön mukaisesti mainitussa asetuksessa ei kielletä tai estetä toisessa jäsenvaltiossa ilman edeltävää tainnutusta rituaaliteurastetuista eläimistä saatujen eläinperäisten tuotteiden laskemista liikkeelle sen soveltamisalueella. Komissio on myös korostanut tältä osin unionin tuomioistuimelle esittämässään kirjallisissa huomautuksissa, että suurin osa jäsenvaltioista sallii kyseisen asetuksen 4 artiklan 4 kohdan nojalla teurastuksen ilman edeltävää tainnutusta. Lisäksi kuten Flanderin ja Vallonian hallitukset ovat pääasiallisesti väittäneet, pääasiassa kyseessä olevan asetuksen kaltaisessa kansallisessa lainsäädännössä ei kielletä tai estetä rituaaliteurastetuista eläimistä saatujen eläinperäisten tuotteiden laskemista liikkeelle, kun nämä tuotteet ovat peräisin kolmannesta valtiosta.
- 79 Näin ollen muuttuvassa yhteiskunnallisessa ja normatiivisessa ympäristössä, jolle on edellä 77 kohdassa todetulla tavalla ominaista kasvava tietoisuuden lisääntyminen eläinten hyvinvointiin liittyvistä kysymyksistä, Flanderin lainsäätäjä on voinut hyväksyä Flanderin hallintoalueella järjestetyn laajan keskustelun jälkeen pääasiassa kyseessä olevan asetuksen ylittämättä harkintavaltaa, joka unionin oikeudessa annetaan jäsenvaltioille perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdan ja SEUT 13 artiklan välisen tarpeellisen yhteensovittamisen osalta.
- 80 On siis todettava, että pääasiassa kyseessä olevaan asetukseen sisältyvillä toimenpiteillä taataan oikeudenmukainen tasapaino eläinten hyvinvoinnille annetun merkityksen ja juutalaisten uskovaisten ja muslimiuskovaisten uskonnon tunnustamisen vapauden välillä ja että ne ovat näin ollen oikeasuhteisia.
- 81 Ensimmäiseen ja toiseen kysymykseen on näin ollen vastattava, että asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohtaa, luettuna yhdessä SEUT 13 artiklan ja perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdan kanssa, on tulkittava siten, ettei se ole esteenä jäsenvaltion lainsäädännölle, jossa edellytetään rituaaliteurastuksen yhteydessä edeltävää peruutettavissa olevaa tainnutusta, joka ei aiheuta eläimen kuolemaa.

Kolmas ennakkoratkaisukysymys

- 82 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee kolmannella kysymyksellään lähinnä, onko asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohta pätevä, kun otetaan huomioon yhdenvertaisuuden, syrjintäkiellon sekä kulttuurisen, uskonnollisen ja kielellisen monimuotoisuuden periaatteet, sellaisina kuin ne taataan perusoikeuskirjan 20, 21 ja 22 artiklassa. Siinä tapauksessa, että kyseisessä säännöksessä annetaan jäsenvaltioille lupa toteuttaa sellaisia toimenpiteitä

kuin pakollinen tainnuttamisen eläinten rituaaliteurastuksen yhteydessä, kyseisessä asetuksessa ei ole vastaavaa säännöstä metsästyksen ja kalastuksen taikka kulttuuri- tai urheilutapahtumien yhteydessä tapahtuvan eläinten lopettamisen osalta.

- 83 Tämän kysymyksen sanamuodosta ilmenee, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin epäilee asetuksen N:o 1099/2009 säännöksen yhteensopivuutta perusoikeuskirjan 20, 21 ja 22 artiklan kanssa siltä osin kuin siinä säädetään vain ehdollisesta poikkeuksesta eläimen edeltävästä tainnutuksesta rituaaliteurastuksessa, kun taas tässä asetuksessa jätetään sen soveltamisalan ulkopuolelle tai vapautetaan siinä säädetystä edeltävästä tainnutusvelvollisuudesta eläinten lopettaminen metsästyksen, kalastuksen sekä kulttuuri- ja urheilutapahtumien yhteydessä.
- 84 Tältä osin on ensinnäkin arvioitava argumenttia, jonka mukaan rituaaliteurastusta kohdellaan asetuksessa N:o 1099/2009 syrjivästi verrattuna eläinten lopettamiseen kulttuuri- ja urheilutapahtumien yhteydessä.
- 85 Aluksi on muistutettava, että syrjintäkielto on vain erityinen ilmaus yleisestä yhdenvertaisuusperiaatteesta, joka on unionin oikeuden perustavanlaatuinen periaate, ja että tämä periaate edellyttää, että toisiinsa rinnastettavia tapauksia ei kohdella eri tavalla eikä erilaisia tapauksia kohdella samalla tavalla, ellei tällaista kohtelua voida objektiivisesti perustella (ks. vastaavasti tuomio 19.10.1977, Ruckdeschel ym., 117/76 ja 16/77, EU:C:1977:160, 7 kohta ja tuomio 16.12.2008, Arcelor Atlantique ja Lorraine ym., C-127/07, EU:C:2008:728, 23 kohta).
- 86 Nyt käsiteltävässä asiassa asetuksen N:o 1099/2009 1 artiklan 1 kohdan ensimmäisessä alakohdassa säädetään, että asetuksella vahvistetaan ”säännöt, jotka koskevat elintarvikkeiden, villan, nahan, turkisten tai muiden tuotteiden tuotantoa varten kasvatettujen tai pidettyjen eläinten lopetusta sekä joukkolopetustarkoituksessa tapahtuvaa eläinten lopetusta ja näihin liittyviä toimia”, ja sen 1 artiklan 3 kohdan a alakohdan iii alakohdassa täsmennetään, että sitä ei sovelleta tiettyihin toimiin, joihin kuuluu eläinten lopettaminen osana kulttuuri- tai urheilutapahtumia.
- 87 Tämän asetuksen 2 artiklan h alakohdassa määritellään, että ”kulttuuri- tai urheilutapahtumalla” tarkoitetaan ”tapahtumaa, joka olennaisesti ja pääasiassa liittyy vakiintuneisiin kulttuuriperinteisiin tai vakiintuneeseen urheilutoimintaan, mukaan luettuina hevoskilpailut ja muunlaiset kilpailut, ja johon ei liity lihan tai muiden eläintuotteiden tuotantoa tai sellainen tuotanto on tapahtumaan itseensä verrattuna hyvin vähäistä ja taloudellisesti merkityksetöntä”.
- 88 Tästä määritelmästä seuraa, että kyseisen asetuksen 2 artiklan h alakohdassa tarkoitetut kulttuuri- ja urheilutapahtumat johtavat enintään lihan tai muiden eläintuotteiden vähäiseen tuotantoon tapahtumaan itseensä verrattuna ja että tällainen tuotanto on taloudellisesti merkityksetöntä.
- 89 Tätä tulkintaa tukee asetuksen N:o 1099/2009 johdanto-osan 16 perustelukappale, jonka mukaan se, että tällainen toiminta ei vaikuta eläinperäisten tuotteiden markkinoihin eikä sen päämääränä ole tuotanto, oikeuttaa sen jättämisen kyseisen asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle.
- 90 Näin ollen kulttuuri- tai urheilutapahtumaa ei voida kohtuudella pitää asetuksen N:o 1099/2009 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna elintarvikkeiden tuotantona. Kun otetaan huomioon tämä ero, unionin lainsäätäjä ei siis ole loukannut syrjintäkieltoa, kun se ei ole rinnastanut kulttuuri- tai urheilutapahtumia teurastukseen, jota ennen eläin on tainnutettava, ja näin ollen se on kohdellut näitä tilanteita eri tavalla.
- 91 Toiseksi on niin, että käsitteet ”metsästys” ja ”virkistyskalastus” olisivat vailla merkitystä, jos väitettäisiin, että näitä toimintoja olisi harjoitettava edeltä käsin tainnutetuilla eläimillä. Kuten asetuksen N:o 1099/2009 johdanto-osan 14 perustelukappaleessa todetaan, mainittuja toimintoja harjoitetaan tilanteissa, joissa lopetus tapahtuu hyvin erilaisissa olosuhteissa kuin tuotantoeläinten lopetus.

- 92 Näin ollen unionin lainsäätäjä ei ole loukannut myöskään syrjintäkiellon periaatetta, kun se on sulkenut tämän asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle edellisessä kohdassa tarkoitettut lopetustilanteet, jotka eivät ole rinnastettavissa.
- 93 Kolmanneksi sekä asetuksen N:o 1099/2009 27 artiklan 1 kohdassa että kyseisen asetuksen johdanto-osan 6, 11 ja 58 perustelukappaleessa unionin lainsäätäjä korosti voimakkaasti, että viljeltyjä kaloja koskevat tieteelliset lausunnot ovat riittämättömiä ja että on myös tarpeen syventää tätä alaa koskevaa taloudellista arviointia, minkä perusteella viljeltyjen kalojen erilainen kohtelu on perusteltua.
- 94 Kun neljänneksi otetaan huomioon edellä 84–93 kohdassa esitetyt näkökohdat, on todettava, että asetuksessa N:o 1099/2009 ei loukata perusoikeuskirjan 22 artiklassa taattua kulttuurista, uskonnollista ja kielellistä monimuotoisuutta, kun siinä säädetään rituaaliteurastuksen osalta ainoastaan ehdollisesta poikkeuksesta eläinten edeltävästä tainnutuksesta ja jätetään sen soveltamisalan ulkopuolelle tai vapautetaan siinä säädetystä edeltävästä tainnutusvelvollisuudesta eläinten lopettaminen metsästyksen ja kalastuksen sekä kulttuuri- ja urheilutapahtumien yhteydessä.
- 95 Tästä seuraa, että kolmannen ennakkoratkaisukysymyksen tutkinnassa ei ole tullut esille mitään sellaisia seikkoja, jotka vaikuttaisivat asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdan pätevyYTEEN.

Oikeudenkäyntikulut

- 96 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (suuri jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **Eläinten suojelusta lopetuksen yhteydessä 24.9.2009 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohtaa, luettuna yhdessä SEUT 13 artiklan ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 10 artiklan 1 kohdan kanssa, on tulkittava siten, ettei se ole esteenä jäsenvaltion lainsäädännölle, jossa edellytetään rituaaliteurastuksen yhteydessä edeltävää peruutettavissa olevaa tainnutusta, joka ei aiheuta eläimen kuolemaa.**
- 2) **Kolmannen ennakkoratkaisukysymyksen tutkinnassa ei ole tullut esille mitään sellaisia seikkoja, jotka vaikuttaisivat asetuksen N:o 1099/2009 26 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdan pätevyYTEEN.**

Allekirjoitukset